

ASOCIAȚIONISMUL SĂSESC ÎN PERIOADA NEOABSOLUTISTĂ*

NICOLAE TEȘCULĂ

Muzeul de Istorie Sighișoara
nicolaetescula@yahoo.com

Cuvinte cheie: asociaționism, sași, neoabsolutism, Transilvania, Imperiul Habsburgic
Schlüsselworte: Vereinswesen, Sachsen, Neoabsolutismus, Siebenbürgen, Habsburgermonarchie

Articolul de față urmărește apariția și dezvoltarea asociaționismului la sașii ardeleni în perioada neoabsolutimului. Dacă la începutul secolului se bucurau de un statut de națiune privilegiată în cadrul sistemului constituțional al Transilvaniei, după adoptarea dualismului vor deveni o minoritate în cadrul statului național maghiar. Pentru prezervarea identității vor apela la asociaționism, care se va dezvolta acum pe tărâm științific, cultural și economic.

Apariția și dezvoltarea asociaționismului la sașii ardeleni este în strânsă legătură cu fenomenul general din Imperiul Habsburgic. A depins, de asemenea, într-o foarte mare măsură, de gradul de modernizare pe care societatea săsească îl avea la mijlocul secolului al XIX-lea și de forța cu care inteligența săsească a reușit să impună acest model social de organizare la nivelul comunității.

Pe de altă parte, existența asociaționismului este în strânsă legătură cu fenomenul general al modernizării, cu ceea ce ideologii iluminiști și liberali numeau *dreptul de asociere*. Era vorba de asocierea voluntară a unor persoane, care se reunesc și se solidarizează în jurul unui obiectiv comun, al cărui scop este progresul general al societății.

Începuturile formelor de asociere în înțeles modern le regăsim încă din zorii epocii moderne, în țara de origine al parlamentarismului, Anglia, sub forma așa numitelor *Voluntary Associations*. Numite mai apoi, în epoca elisabetană, *Charitable trusts* și în plină epocă industrială, *Friendly Societas*, toate acționând în societate, având la bază sloganul progresului și al modernizării. Din acestea se vor desprinde celebrele cluburi, premergătoare constituirii partidelor politice¹.

Pe continentul european, unele dintre primele forme de asociere vor fi creația unor principii luminați, care vor pune bazele *Academiilor regale*, foruri de prezență și acțiune ale elitelor științifice și intelectuale. Ulterior, sub impactul iluminismului vor apare lojele masonice și societățile de lectură, care aveau drept scop propagarea ideilor și valorilor noi, ale modernității în interiorul societății și militau pentru eliminarea

* Cercetare cofinanțată prin proiectul **Științele socio-umaniste în contextul evoluției globalizate-dezvoltarea și implementarea programului de studii și cercetare postdoctorală**, cod contract: POSTDRU/89/1.5/S/61104, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Hye 1988, p. 98.

obscurantismului și a superstiției din mijlocul populației. De aici și până la crearea unor asociații care să activeze pe palierele economice, culturale sau sociale ale unei comunități nu a fost decât un singur pas².

Asociaționismul secolului al XIX-lea, după cum aminteam mai sus, este creația societății civile și doar cu puține excepții apariția lui este venită de sus în jos. De cele mai multe ori, autoritățile centrale vor fi puse în fața faptului împlinit și vor fi nevoite să legifereze și să certifice existența asociațiilor.

Ele sunt expresia gradului de evoluție al societății, al gradului de alfabetizare, de urbanizare și industrializare avut de o comunitate sau de alta și putem afirma cu tărie că sunt modele de urmat pentru organizarea pe principii democratice a unui stat sau al unei comunități.

Ne motivăm această idee, deoarece, după cum afirmau teoreticieni ai asociaționismului secolului al XIX-lea³, forma de organizare a unei asociații are la bază principiul separării puterilor în stat, în sensul că în fruntea asociației este ales un *comitet director*, condus de cele mai multe ori de un *președinte*, care are atribuții *executive*.

Apoi, activitatea asociației este aprobată și urmărită îndeaproape de *adunarea generală*, care cuprinde totalitatea membrilor, deci a persoanelor, care au aderat voluntar la asociație. Putem spune că avem de a face cu o formă de organizare, care are la bază principiile parlamentarismului modern. Putem spune că avem de a face cu un adevărat *legislativ* al adunării generale.

Activitatea comitetului director, bugetul de venituri și cheltuieli a asociației este verificat, aprobat sau nu de un *comitet de cenzori*, numit de adunarea generală și răspunzător în fața acestui for. Putem să spunem că, în acest caz, *comitetul de cenzori* are rolul și funcțiile unei adevărate *puteri judecătorești*.

Mască, avem de-a face cu o formă de organizare democratică și chiar republicană, prin forma de conducere și prin numele dat de cele mai multe ori persoanei care conduce asociația și anume *președinte*, ales și el de către adunarea generală, democratic, pentru un mandat de un an din rândul celor mai destoinici membrii.

Asociaționismul european, indiferent de mijloacele și de formele de constituire de care a avut parte, a prefigurat forma de organizare a societății văzută și gândită de marii ideologi ai secolului al XVIII-lea și al XIX-lea. Mai mult decât atât prin această formă de organizare, o adevărată democrație parlamentară și republicană la nivel mic, a pregătit societatea pentru introducerea formelor democratice de organizare a statului, bazat pe reprezentativitate și pe responsabilitatea celor care conduc, prefigurând *având la letre*, parlamentarismul bazat pe votul universal și responsabilitatea ministerială.

Este expresia forței cu care elita intelectuală, exclusă de la viața politică a epocii, dominată de principii și valori aristocratice, a reușit cumva din *untergrund* prin asociaționism să imprime o formă democratică de organizare în societate.

Revenind la asociaționismul săsesc, după cum arătam mai sus, este în strânsă legătură cu manifestarea generală a formelor de asociere din monarhia dunăreană, de unde a preluat modele. De altfel, dezvoltarea formelor de asociere în imperiul austriac este în strânsă legătură cu gradul de dezvoltare al societății burgheze, de disponibilitatea și de puterea acesteia de a participa la viața politică din diferitele provincii ale imperiului în numele a ceea ce în epocă se numea *binele public* și de a lupta pentru înlăturarea vechilor privilegii ale aristocrației puternic legată de cercurile aulice de la Viena⁴.

² Hye 1988, p. 98.

³ Hye 1988, p. 94.

⁴ Urbanitsch 1988, p. 80.

Dezvoltarea plenară a asociațiilor doar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o putem lega de gradul de industrializare și de urbanizare avut de Austria, în general, și de provinciile sale, în special. Practic, burghezia în încercările sale de a se pune în fruntea societății a apelat de foarte multe ori la asociaționismul de factură economică, înființând asociații profesionale, cum este cazul celor agricole sau meșteșugărești sau case de economisire și de credit. Aici, capitalul existent pe piață a fost pus pentru și în scopul nevoilor și trebuințelor burgheziei. Iar de aici și până la apariția altor forme de asociere pe tărâm cultural, sportiv sau recreativ, expresie a voinței *societății civile* a fost doar un singur pas⁵.

Dincolo de voința unei anumite pătri a populației, existența asociaționismului în monarhia dunăreană este strâns legată și de legislația existentă, care permitea sau interzicea constituirea și funcționarea unei asociații.

Istoricii austrieci sunt de părere că la baza legislației emise de Curtea de la Viena cu privire la dreptul de asociere a stat principiul concesiiei. Statului i-a fost foarte greu să accepte apariția cluburilor, a societăților de lectură sau a lojilor masonice. Prezența lor a pus autoritățile în fața unui fapt împlinit și practic astfel va apare nevoia emiterii Rescriptului imperial din 1764, unde singur statul avea dreptul să decidă asupra admisibilității asocierii pentru fiecare caz în parte. Acest drept al concesiiei a stat la baza legislației austriece până în 1867⁶.

În acest sens stau reglementările ulterioare, cum au fost decretul din 8 noiembrie cu privire la organizarea și funcționarea lojilor masonice, decretul cancelariei aulice din 26 septembrie 1816 cu privire la organizarea asociațiilor de femei, decretul din 15 octombrie 1821 cu privire la întemeierea societăților pentru acțiuni sau cel din 14 februarie 1838 cu privire la ridicarea de societăți comerciale sau industriale, ca să amintim o parte din legile emise de Curtea de la Viena în domeniul dreptului de asociere. Toate au avut la bază același principiu al concesiiei⁷.

Revoluția de la 1848/49 a pretins prin programele sale revoluționare dreptul persoanelor la asociere și la petiționare. Prin constituția din 4 martie 1849 se acorda dreptul cetățenilor din imperiu de a forma asociații și de a se întruni, cu excepția acelor asociații care uneltesc împotriva statului. Deși la prima vedere pare restrictivă, constituția permitea de facto, ca asociațiile cu caracter politic să existe⁸.

Inaugurarea perioadei neoabsolutiste a dus la înăsprirea legislației în domeniul asociaționismului. Patentul imperial din 31 decembrie 1851, numit și *Silvesterpatent*, a păstrat principiile constituției din 4 martie 1849, însă a interzis formele de asociere cu caracter politic. Mai târziu, la 26 noiembrie 1852, este emisă o nouă lege a asociațiilor, care de această dată este foarte restrictivă. Acum nu se mai permite libertatea de asociere și din cele 28 de paragrafe ale legii, un paragraf vorbea de cele politice, care erau cu desăvârșire interzise⁹.

Se introducea, pe de altă parte, un control al asociațiilor a căror existență, ca și în perioada lui Metternich, depindea de acordul cercurilor aulice. Cu toate acestea, în perioada cuprinsă între 1850 și 1860 s-au afirmat foarte multe asociații pe tărâm economic, bisericesc, social și cultural.

⁵ Urbanitsch 1988, p. 80.

⁶ Manova 1999, p. 61.

⁷ Staubenrauch 1857, p. 2.

⁸ Manova 1999, p. 61.

⁹ Urbanitsch 2003, p. 336-338.

Acesta a fost cadrul legal de apariție și dezvoltare al asociațiilor în monarhia dunăreană în general și al asociaționismului săsesc în special. Dacă ne referim la sașii ardeleni, apariția asociaționismului în cadrul comunității lor a fost un element facil, deoarece, aici în mediul săsesc transilvănean, formele de asociere erau la ele acasă. Încă din evul mediu sașii ardeleni au avut forme de asociere exprimate sub forma breslelor meșteșugărești sau ale vecinătăților la care s-au adăugat așa numitele *Brüderschaften* sau *Schwesterschaften* organizate pe lângă Biserica Evanghelică pentru urmărirea și mobilizarea tinerilor și tinerelor din națiunea săsească¹⁰.

Pe de altă parte, sașii ardeleni se aflau, acum la milocul secolului al XIX-lea, într-un moment delicat al istoriei lor. Sub impactul modernizării și al transformărilor constituționale pe care le-a suferit Transilvania, care în urma compromisului austro-ungar a devenit parte a statului național maghiar, sașii ardeleni vor deveni dintr-o națiune privilegiată cu un teritoriu și o legislație specifică, o mică minoritate cu un viitor destul de sumbru într-un stat național și unitar.

Acest lucru a determinat elita intelectuală și politică săsească să acționeze și să întreprindă măsuri care să contribuie la salvarea națiunii de la dispariție și la propășirea ei într-o societate bazată pe principiile liberalismului economic. Unul dintre mijloacele eficiente la care au apelat a fost și asociaționismul și, după cum vom vedea în continuare, vor dezvolta un adevărat sistem de asociații.

Deși am putea spune că națiunea săsească nu corespundea modelului unei societăți burgheze doritoare de a lua parte la viața politică, prin înlăturarea formelor medievale de organizare, deoarece dispunea de privilegii seculare. Tocmai pierderea acestora a determinat intelighența să acționeze după un șablon modern, înființând asociații. Modelul organizării acestora credem că a fost spațiul austriac, unde începând cu secolul al XVIII-lea se vor dezvolta și vor activa mai multe *Vereine*. Observăm aici, pragmatismul de care a dat dovadă elita intelectuală a sașilor ardeleni. Nevoită să renunțe la vechile drepturi și privilegii acordate de-a lungul perioadei medievale de către regii maghiari și principii transilvăneni și confirmate de împărații austrieci, națiunea săsească a reușit ca în a doua jumătate a secolului al XIX-lea să se situeze în avangarda mișcării asociaționiste între națiunile ardelenene.

Acest lucru îl punem în legătură cu gradul mare de alfabetizare și de urbanizare avut de națiunea săsească. Practic se știe că marea majoritate a populației germane din Transilvania știa să scrie și să citească, grație unui sistem școlar foarte bine pus la punct pe lângă Biserica Evanghelică. Acestea au făcut posibilă existența unei școli în cel mai mic cătun locuit de sași¹¹.

Pe de altă parte este cunoscut faptul că în Ardeal, sașii au întemeiat centre urbane și au fost meșteșugari și comercianți desăvârșiți ceea ce a dus la dezvoltarea unei mentalități burgheze aparte și aflată în strânsă legătură cu paradigmele occidentului european prin peregrinarea calfelor și a studenților în spațiul german pe tot cuprinsul evului mediu și în zorii modernității.

Alături de formele de asociere deja existente în cadrul populației germane și amintite mai sus, credem că gradul mare de alfabetizare precum și tradiția urbană avută au fost motivele pentru care asociaționismul a prins teren la sașii ardeleni.

Debutul mișcării asociaționiste la sași îl găsim în perioada anterioară revoluției de la 1848, prin apariția, după modelul celorlalte provincii din monarhia dunăreană, a

¹⁰ Kroner 2008, p. 256.

¹¹ Puttkammer 2003, p. 47.

asociațiilor cu caracter științifico-cultural, a celor profesionale și a celor bancare în anii 30 și 40 ai secolului al XIX-lea.

Pentru perioada neoabsolutistă în Transilvania existau un număr de 69 de asociații cu caracter divers, de la cele științifice, la cele economice sau culturale. Numărul acestora este oarecum mic dacă ne gândim că în aceeași perioadă la Viena activau 288, în Carintia 236, iar în zona italiană, la Veneția 2150 și în zona Pestei 1187. Cu toate acestea, numărul asociațiilor este mare dacă ne raportăm la alte provincii ale Imperiului Habsburgic. În zona Oradiei erau 39, în Banat și Voievodina 45, iar în Bucovina doar 5. Majoritatea dintre asociațiile care activau în Transilvania aparțineau sașilor ardeleni¹².

Asociația care a dat imbold asociaționismului săsesc a fost întemierea la Mediaș în 1840 a *Asociației pentru cunoașterea Transilvaniei (Verein für siebenbürgische Landeskunde)*. Aceasta va grupa toată spuma inteligenței săsești ardeleni. Practic mediile erudite existente în orașele săsești, în jurul gimnaziilor evanghelice își vor canaliza energiile pentru studiul istoriei Transilvaniei, a lingvisticii. Asociația va activa ca o adevărată Academie de științe a Transilvaniei, prin publicațiile sale *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* și *Korespondenzblatt*.

În paginile acestor reviste găsim exprimate preocupările erudiților sași în domeniul istoriografiei sașilor în special și a Transilvaniei în general pentru un orizont cronologic cuprins între 1840 și 1944. Tot asociația are un merit deosebit în întocmirea culegerilor de documente cu privire la istoria sașilor ardeleni apărute în mai multe volume și cunoscute sub numele de *Urkundenbuch*, precum și în domeniul lingvistic prin studierea dialectului săsesc din Ardeal. Membrii asociației vor avea preocupări și în domeniul etnologic dacă ne gândim la lucrările lui Joseph Haltrich sau Friedrich Müller¹³.

Până în 1849 asociația avea și preocupări în domeniul științelor naturii, existând o secțiune aparte în rândul asociației. Acești 48 de pasionați în domeniul științelor naturii vor pune bazele *Asociației pentru științe naturale (Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften)*. Succesul de care se va bucura asociația va face ca în 1851 numărul membrilor să crească la 148, dintre care 10 erau de onoare.

Asociația sibiana a avut meritul de a aduna în cadrul revistei *Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Verein für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. (Discuții și comunicări ale asociației pentru științele naturii din Sibiu)*. Ea va fi editată neîntrerupt între 1849-1946 cu o apariție anuală, cuprinzând majoritatea preocupărilor în domeniul științelor naturale ale membrilor asociației. Contribuția asociației la dezvoltarea cercetărilor în domeniul științelor naturale este foarte mare. De la înființare și până la desființarea de către autoritățile comuniste, asociația a adunat un număr de 450.000 de obiecte, care pot fi și azi admirate în colecțiile și expozițiile Muzeului Național Brukenthal¹⁴.

Pe lângă asociațiile cu caracter științific, un mare aport în viața sașilor ardeleni îl vor juca asociațiile economice. La baza apariției lor va sta concepția economică a preotului și pedagogului medieșan Stefan Ludwig Roth, care vedea în apariția și dezvoltarea asociaționismului în domeniul agricol și meșteșugăresc singura formă de evoluției și dezvoltare a micului atelier și a gospodăriei țărănești¹⁵.

¹² Staubenrauch 1857, p. 9.

¹³ Herbert 1898, p. 138-236.

¹⁴ Schneider, Killyen, Schneider 2007, passim.

¹⁵ Bedeus 1895, p. 3.

Practic demersurile întreprinse de Roth vor avea rezultat și în 25 septembrie 1845 la Sibiu se vor pune bazele Asociației agricole cu 537 de membri. Anul următor, la adunarea generală de la Sebeș se va lua și titulatura de *Siebenbürgisch-sächsische Landwirtschaftsverein* (Asociația agricolă transilvano-săsească), precum și statutele ei. Primul președinte al asociației a fost ales Josef Bedeus von Scharberg.

Asociația agricolă va reuși să canalizeze toate eforturile în domeniul agricol. Încă din 1851 a fost una dintre cele mai mari asociații ardeleni, grupând un număr de 1000 de membri. Asociația va activa în domeniul agronomic, contribuind la dezvoltarea tehnicilor agricole la ducerea din străinătate a unor plante performante și a unor rase de animale domestice performante. Pentru dezvoltarea agriculturii a înființat și susținut existența a trei școli de agricultură la Mediaș, Bistrița și Feldioara. A reușit să lege gospodăria țărănească de sistemul de credit și a transformat, până la disoluția ei la finele celui de-al Doilea Război Mondial, gospodăria țărănească săsească într-o adevărată fermă constituită după principii agronomice moderne¹⁶.

Alături de Asociația agricolă în Transilvania mai activau alte două asociații de profil. Prima, Asociația pomologică Făgăraș și Cincu înființată în 1841. Peste zece ani avea deja 33 de membri și se preocupa de îmbunătățirea cultivării pomilor fructiferi în zona Cincu¹⁷.

Cea de-a doua cuprindea pasionații crescătorilor de albine din Țara Bârsei și purta numele de *Verein für Hebung und Förderung der practischen Bienensucht in Siebenbürgen und insbesondere im Kronstädter Districte* (Asociația pentru ridicarea și promovarea albinăritului practic în Transilvania și în special în districtul Brașovului). În 1851 avea 31 de membri¹⁸.

Anii 40 ai secolului al XIX-lea va duce la apariția asociațiilor meșteșugărești în centrele urbane săsești din Transilvania. Rolul asociațiilor de acest tip era acela de a reuni pe toți meșteșugarii din orașe, salvându-i de la faliment. În cadrul asociațiilor se vor organiza cursuri în așa numitele Școli reale sau Școli de duminică, unde se pune un mare accent pe studiul desenului tehnic și al științelor exacte precum și a noilor cuceriri în domeniul tehnic. De asemenea, se vor organiza târguri și expoziții industriale cu scopul găsirii de piețe de desfacere și de dezvoltare a relațiilor de afaceri în rândul meșteșugarilor¹⁹.

Tot pentru meșteșugari, asociațiile de profil vor avea rolul de a lega activitatea lor de sistemul bancar prin susținerea micului atelier cu credite cu dobânzi mici, foarte necesar pentru existența lui într-o epocă bazată pe principiile liberalismului, care elimina orice fel de politică protecționistă.

Asociațiile numite de obicei *Bürger-und Gewerbeverein* (Asociații cetățenești și de meșteșug) vor fi înființate în Sibiu în 1840, apoi la Brașov în 1841, Bistrița și Mediaș în 1844 și Sighișoara în 1847, activând în domeniul relațiilor industriale și meșteșugărești până în 1945²⁰.

Una dintre cele mai performante forme a asocierii ale sașilor ardeleni le găsim în domeniul bancar. Deși am putea spune că apariția *Caselor de economisire și credit* nu are de a face cu asociaționismul, prin introducerea principiilor *Schultze-Delitsch* în domeniul meșteșugăresc și apoi a celui de tip *Raiffeisen* în domeniul agricol ambele

¹⁶ Năgler, Schobel, Drotleff 1971, p. 57-58.

¹⁷ Mittheilungen 1853, p. 24.

¹⁸ Mittheilungen 1853, p. 24.

¹⁹ Hannenheim 1890, p. 2-40.

²⁰ Deutsch 1910, p. 170.

bazate pe susținerea reciprocă a membrilor cotizanți putem spune că sunt forme de asociere²¹.

Prima *Casă de economii* va lua ființă în anul 1835 la Brașov, fiind cunoscută a fi prima de acest fel de pe teritoriul coroanei Sf. Ștefan²². Ea va fi urmată de înființarea uneia similară la Sibiu în 1842 și a celei din Bistrița în 1851²³.

Coroborat cu aceste asociații bancare vor apare și primele institute de pensii. Cel mai cunoscut este înființat la Brașov în 1844 sub numele de *Institut brașovean general pentru pensii (Kronstädter allgemeine Pensions-Anstalt)*. Alături de acest institut de pensii, pentru debutul anilor 50 mai avem alte 11 astfel de societăți. Două în Brașov, două în Sighișoara, alte două în Rupea, precum și câte una în Cincu, Mediaș, Sebeș, Ruja și Șaroș pe Târnave²⁴.

În vederea ridicării economice a Transilvaniei și a Pământului Crăiesc întreprinzătorii sași vor pune bazele unor asociații cu scopul de a se ridica o anumită afacere în domeniul industrial. Astfel, în 1840 ia ființă *Erste siebenbürgische Stearinkerzen-Fabriksgesellschaft in Hermannstadt*, o societate care dorea înființarea unei fabrici de stearină și de săpun. În 1856 avea un capital de 49.600 fl. și un număr de 49 de acționari²⁵.

În același an și în aceeași localitate se vor pune bazele *Runkelrüben-Zuckerfabriks-Gesellschaft in Hermannstadt*, cu scopul ridicării unei fabrici de zahăr obținut prin prelucrarea sfeclei de zahăr. În 1856 avea 750 de acționari și un capital de 75.000 de florini²⁶.

Tot în domeniul industrial, la 1853, în urbea de pe Cibin va apare *Erste siebenbürgische Schwerfelsäurefabrik zu Hermannstadt*, cu un capital de 19.000 florini și 49 de acționari, care dorea promovarea dezvoltării industriei chimice în Ardeal prin promovarea exploatarei sulfului²⁷.

Cea mai interesantă asociație de acest profil a fost întemeiată la Mediaș în 1846 sub numele de *Baassner Bade-Actienverein*, care avea ca și obiectiv valorificarea izvoarelor minerale de la Bazna de lângă urbea de pe Târnava Mare. Societatea avea 5250 de florini capital și 350 de acționari²⁸.

Pornind de la reprezentarea intereselor culturale sau științifice, asociaționismul săsesc a ajuns să contribuie la fortificarea ideii naționale, reprezentând un adevărat scut în fața pericolului tot mai mare al deznaționalizării. Activând în asociații sașii ardeleni au lucrat atât la prezervarea identității naționale, asociațiile jucând un rol de instituții în slujba națiunii, cât și la propășirea culturală și economică a națiunii în fața tăvălugului modernității.

Putem conchide arătând că asociaționismul săsesc a determinat un imbold și pentru românii ardeleni, care la rândul lor vor activa, începând cu deceniul următor, prin *Astra*, la dezvoltarea lor culturală și prin intermediul sistemului bancar născut în localitățile românești, dintre care se va evidenția *Banca Albina*, la propășirea națiunii române.

²¹ Heimberger 1939, p. 10-11.

²² Radu 2004, p. 89-94.

²³ Mittheilungen 1853, p. 28-29.

²⁴ Mittheilungen 1853, p. 28-29.

²⁵ Staubenrauch 1857, p. 252.

²⁶ Staubenrauch 1857, p. 252.

²⁷ Staubenrauch 1857, p. 252.

²⁸ Staubenrauch 1857, p. 252.

Bibliografie

- Bedeus 1895 – Josef Bedeus, *Entstehung, Umgestaltung und Entwicklung des siebenbürgisch-sächsischen Landwirtschaftsvereins und dessen Wirksamkeit in den Jahren 1845-1895. Nach den Jahresbericht und sonstigen Schriften der Oberversammlung zusammengestellt und veröffentlicht zur Feier des fünfzigjährigen Bestehens des siebenbürgisch-sächsischen Landwirtschaftsvereins*, Hermannstadt, 1895
- Hannenheim 1890 – Julius Hann von Hannenheim, *Der Hermannstädter Bürger-und Gewerbeverein 1840-1890*, Hermannstadt, 1890
- Heimberger 1939 – Philip Heimberger, *Cooperativa săsească de tip Raiffeisen din Ardeal*, Teză pentru doctorat în drept, Prezentată și susținută în ziua de 22 noiembrie 1939, Tipografia „Universala” S.A., Cluj, 1939
- Herbert 1898 – H. Herbert, *Geschichte des Verein für siebenbürgische Landeskunde (1840 bis 1898)*, in *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, 28. Band, 1898, p. 138-236
- Hye 1988 – Hans Peter Hye, *Vereinswesen und bürgerliche Gesellschaft in Österreich in Beiträge zur historischen Sozialkunde*, nr. 3/ 1988, p. 90-98
- Kroner 2008 – Michael Kroner, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen, Band II, Wirtschafts-und Kulturleistungen*, Verlag Haus der Heimat, Nürnberg, 2008
- Manova 1999 – Elena Manova, *Das Vereinswesen in Ungarn und die Revolution 1848 /1849. Ein Beispiel von Oberungarn und Slowakei în Die Ungarische Revolution von 1848 /1849. Vergleichende Aspekte der Revolution in Ungarn und Deutschland*, Dr. Reinhold Krämer, Hamburg, 1999, p. 61-75
- Mittheilungen 1853 – *Mittheilungen aus den Gebiete der Statistik*, Herausgegeben von Direction der administrative Statistik im k.k. Handels-Ministerium, zweiter Jahrgang. I Heft, Aus der k.k. Hof –und Staatsdruckerei, 1853
- Nägler, Schobel, Drotleff 1971 – Thomas Nägler, Josef Schobel, Karl Drotleff, *Geschichte den Siebenbürgische-Sächsische Landwirtschaft*, București, 1971
- Puttkammer 2003 – Joakim von Puttkammer, *Schultalltag und nationale Integration in Ungarn. Slovaken, Rumänen und Siebenbürger Sachsen in der Auseinandersetzung mit der ungarischen Staatsidee 1867-1918*, Oldenburg Verlag, München, 2003

- Radu 2004 – Măriuca Radu, *Kronstädter Allgemeine Sparkasse - prima bancă din Brașov și din Transilvania în Țara Bârsei*, serie nouă, nr. 3, 2004, p. 89-94
- Schneider, Killyen – *Naturforscher in Hermannstadt. Vorläufer, Gründer & Förderer des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften*, Herausgegeben Erika Schneider, Hansgeorg v. Killyen & Eckbert Schneider, Hora Verlag, Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, Sibiu, 2007
- Staubenrauch 1857 – Dr. Mortiz von Staubenrauch, *Statistische Darstellung des Vereinswesens in Kaiserthume Österreich. Im Auftrage seiner Excellenz des Herrn Ministers des Innern Alexander Freiherrn von Bach, nach amtlichen Quellen Bearbeitet*, Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1857
- Teutsch 1910 – Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für sächsische Volk, III. Band, 1816-1868, Stille Jahre bis zur Einführung des Dualismus*, Druck und Verlag von W. Krafft, Hermannstadt, 1910
- Urbanitsch 1988 – Peter Urbanitsch, *Bürgertum und Politik im Österreich des 19. Jahrhundert in Beiträge zur historischen Sozialkunde*, nr. 3/ 1988, p. 80-90
- Urbanitsch 2003 – Peter Urbanitsch, *Das Vereinsgesetz. Ein Ausführungsgesetz zur Cisleithanischen Verfassung von 1867 in Parlamento e Costituzione nei sistemi costituzionali europei ottocentischi. Parlament und Verfassung in den Konstitutionellen Verfassungssystemen Europas*, a cura di/ Hrsg. Von Anna Gianna Manca-Luigi Lacche, Societa editrice il Medino, Bologna/ Duncker & Humboldt, Berlin, 2003, p. 336-338

Die sächsische Vereinswesen unter dem Absolutismus (1850-1860) Zusammenfassung

Vorliegende Studie untersucht das Erscheinen und Entwicklung des Vereinswesen der Siebenbürgen während Neoabsolutismuszeit. Wenn diese am Anfang des 19. Jahrhunderts den Status einer privilegierten Nation innerhalb des verfassungsrechtlichen System Siebenbürgens innehielten, wurden sie nach Adoption des Dualismus, zu einer Minderheit innerhalb eines ungarischen Einheitsstaates. Zwecks Beibehaltung ihrer nationaler Identität werden sie sich an die Vereinslebens, welches sich in dieser Zeitspanne exponentiell in wissenschaftliche, kulturelle und wirtschaftliche Bereich entwickeln wird.